

Дмитренко С. П. Прагматизм как идеологическая ориентация в современной украинской политике

Проанализированы особенности прагматического подхода к формированию современных идеологий. Рассмотрены особенности идеологического спектра современной украинской политики.

Ключевые слова: прагматизм, идеология, политика.

Dmytrenko S. Pragmatism as an ideological orientation of the modern Ukrainian politics
Author has analyzed peculiarities of pragmatic approach to the modern ideologies. Some peculiarities of ideology of modern Ukrainian politics have been examined.

Keywords: pragmatism, ideology, politics.

УДК 321.02.(=144.16):164.032

Кубрак Олена Вікторівна,
аспірантка кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ: СТАН І ДИНАМІКА УТВЕРДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз політичних цінностей Європейського союзу та джерело їх походження, а також визначено притаманність європейських цінностей українському суспільству.

Ключові слова: європейські політичні цінності, євроінтеграція, самовизначення, демократія, свобода слова.

Не зважаючи на те, що євроінтеграційний курс в Україні супроводжується складнощами в соціально-політичному та економічному житті, законодавче поле української держави останні кілька років формувалось за європейським вектором зовнішньої політики.

Підтвердженням цього слугує одна із засад Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (від 01.07.2010 р.), в якій йдеться про «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [1].

Однак, незважаючи на те, що орієнтація на входження в Європейський Союз визначена законодавчо й підтримується значною частиною українського суспільства, трансформація усіх сфер його життя згідно з цінностями європейської спільноти відбувається вкрай повільно. За цих умов коли українська держава і українське суспільство вкрай потребують корінної трансформації власного соціально-політичного життя надзвичайно актуально постає проблема осмислення сутності та змісту стандартів європейської співдружності, механізмів їх упровадження у життя є доконечною потребою.

Українські науковці досліджують широке коло напрямків євроінтеграційного поступу України: політичні, економічні, безпекові та інші переваги; зміст і механізми політичних перетворень у контексті демократизації влади, розвитку громадянського суспільства; інформаційної, соціальної політики, культури, освіти і науки та їх законодавчого забезпечення; соціального діалогу і взаємодії держави з громадськістю; регіонального управління та місцевого самоврядування, адаптації державної служби, підготовки і перепідготовки державно-управлінських кадрів тощо (Є. Головаха, В. Луговий, В.Малиновський, Т. Мотренко, М. Пірен, Н. Протасова, І. Розпутенко, Г. Ситник, Ю. Сурмін, С. Телешун, С. Хаджирарева, С. Чукут, Ю. Шаров, М. Шульга та інші) [3].

Мета цієї статті – проаналізувати сутність і зміст загальноєвропейських політичних цінностей, що забезпечуються міжнародним правом і є основою партнерства з Українською державою, а також стан і динаміку їх утвердження в Україні.

Членство у європейській спільноті безпосередньо пов'язано із внутрішньою політикою держави, а отже її потенційний учасник має відповідати низці стандартів, які є індикаторами колективної ідентичності країн-членів Союзу і вважаються «критеріями європейськості». В основу стандартів життєдіяльності та взаємодії країн європейської співдружності покладено гуманістичну традицію мислення, що породила ідею людської гідності, морального самовизначення особистості і як наслідок – прав людини [5, с.132]. Стандартами європейської спільноти, що зафіксовані у спільних цінностях Ради Європи і в Копенгагенських критеріях для країн ЄС визнано людські права, фундаментальні свободи, справедливість, солідарність, демократію, законність, мир, повагу до інших, рівні можливості для розвитку, рівність сприяння, екологічну безпеку та персональну відповідальність. Ці засадничі цінності облаштування суспільного життя задають «систему координат» демократичного суспільства, створюють його морально-політичний простір. Вони виступають у трьох площинах: як суспільна норма, право і критерій оцінювання [7, с. 70].

Немає нічого дивного в тому, що фундаментальні документи Європейського союзу посилаються на перелік цінностей: дійсно, всі конституції або багатосторонні договори є кристалізацією істотних цінностей політичної спільноти, яку вони хочуть утворити та керувати нею. Якщо цінності являють собою якості або принципи, що вважаються гідними для існування в суспільстві – колективні ідеали – тоді буде логічно надати нормативний характер фундаментальним принципам для здійснення спільного життя.

У дійсності, пафос, що надається цінностям, з'явився недавно. Так, у Римському договорі 1957 року згадувалося тільки «збереження миру і свободи». І тільки в *Єдиному європейському акті* 1986 року держави заявляли про «рішення разом сприяти демократії, ґрунтуючись на правах людини». В 2000 році ми присутні при вирішальному повороті, коли Європейська рада публікує політичну декларацію, *Хартію Європейського Союзу з прав людини*, яка заявляє в преамбулі, що «*народи Європи, встановлюючи між собою все більш тісний союз, вирішили будувати мирне майбутнє, засноване на загальних цінностях*» [8, с. 364/8].

Мало хто усвідомлює, що бажання заснувати Європу на цінностях народилося з парадокса: європейський проект було окрилено концепцією держави, започаткованої в епоху Просвітництва, що є державою-проектом. Йому потрібні тексти, що закладають основи, тексти програмні, орієнтовані на майбутнє. З іншого боку, простий суспільний договір здається недостатнім. Звичайно, була епоха, коли можна було заснувати цілий соціальний лад на божественному законі, але в нашому безбожному та релятивістському суспільстві треба було знайти що-небудь інше.

Основою творення європейського простору могла би бути сама по собі європейська ідентичність. Але лінгвістична розмаїтість та розмитість кордонів у Європі є причиною того, що європейська ідентичність залишається *не-зрозуміло-чим і майже нічим*, їй важко дати визначення як такої. Ця «загальна ідентичність» являє собою скоріше переплетення із близьких, але різних ідентичностей усередині простору, де рухаються товари, люди й ідеї. Вона також сприймається зовсім по-різному залежно від перспектив одночасно культурних, географічних, економічних, символічних або навіть ідеологічних. Античні греки без сумніву зіштовхувалися з подібними утрудненнями, але, принаймні, їхні діалекти були ближче між собою, ніж мови сучасної Європи.

Отже, недоліки при визначенні ідентичності, які є однією з центральних характеристик європейського проекту, спонукали авторів фундаментальних документів Євросоюзу поміняти підхід, піднявши роль, що віддається *цінностям*: ці цінності стають джерелом і узаконюванням проекту. Цінності, як засіб організації політичної установи, стають, отже, обґрунтуванням і кінцевою метою цієї установи. Ми можемо краще оцінити значимість цих цінностей, названих «європейськими», коли розуміємо, що вони стали

метою будівництва ідентичності. Іншими словами, цінності призначені для будівництва європейської ідентичності, а не для протилежного [2].

Тепер, доречно було б розглянути які цінності є ключовими Європейськими, та проаналізувати, чи притаманні вони нашому суспільству, чи це ті цінності, які нам треба для себе ще сформулювати.

У статті 2 проекту Конституції 2005 року була сформульована їхня сутність: «Союз заснований на цінностях поваги людського достоїнства, свободи, демократії, рівності, правової держави, а також дотримання прав людини. Це цінності загальні для країн-членів співтовариства, яке характеризується плюралізмом, терпимістю, справедливістю, солідарністю та відсутністю дискримінації» [4].

Отож, тут мова йде про соціальні, навіть політичні цінності. У новому тексті Конституції 2007 року, стаття 2 проголошує те ж саме із двома додаваннями: «права людей, що належать до меншин» і «рівність між жінками й чоловіками», дві програмні цінності для питань сучасного суспільства в рамках розширеної Європи.

У просторовому плані, замість географічного розмежування, преамбула проекту Конституції 2005 року описувала Європу як *привілейований простір людської надії*, тобто абстрактний простір, що ці цінності нібито характеризують більше, ніж інші. Я цитую: «Усвідомлюючи, що Європа є континентом, який несе цивілізацію; що його жителі, які приходили послідовними хвилями з перших років існування людства, послідовно розвивали там цінності, що затверджують гуманізм: рівність людей, свобода, повага до розуму».

З погляду історика, цей аргумент здається вагомим, при одному уточненні, що Європа не має монополії на ці цінності.

З іншого боку, стаття 1 - абзац 1 проекту договору Конституції передбачав, що «Союз є відкритим для всіх європейських держав, які поважають його цінності і які беруть на себе зобов'язання їм спільно сприяти».

Договір про Європейський союз у своїй версії 2009 року заявляє у свою чергу:

«Керуючись культурною, релігійною й гуманістичною спадщиною Європи, з якого розвилися загальні цінності, що становлять нерушимі та невід'ємні права людської особистості, так само як свобода, демократія, рівність і правова Держава» [2].

Стаття 7 також заявляє, що «Союз розвиває із країнами-сусідами привілейовані відносини для створення простору благополуччя та добросусідства, заснованого на цінностях Євросоюзу» [4].

Тобто, немає чіткого визначення фізичної географії континенту та її історії, є розмежування простору формальним приєднанням до цінностей. Іншими словами: Європа закінчується там, де закінчується визнання її власних принципів.

Ми бачимо, навпроти, як у цій новій версії договору, завдяки термінам *релігійний* та *гуманістичний*, з'являються дві фундаментальні течії європейської культури: з однієї сторони спадщина великого монотеїзму (західне й східне християнство, іудаїзм, а також іслам), засновані на існуванні Бога; з іншої, спадщина духу Просвітництва, що ставить людину в центр світу, і яке ми традиційно пов'язуємо з самим гуманізмом і з класичною грецькою культурою. Значимість Просвітництва була ясно виражена творцями цих документів. Тим часом вони сильно сперечалися, щоб визначити, включати або не включати релігійне в перелік цінностей Євросоюзу. *Хартія прав людини* задовольнилася сім років тому терміном *духовний*. Отож сьогодні вони вирішили надати йому повне право громадянства. Факт розвитку цього визнання в офіційній мові пояснюється також вступом східноєвропейських країн таких, як Польща, де прихильність до християнської традиції залишається дуже живою. Між рядків виявляємо розбіжність XIX століття між традицією й сучасністю та неясний спогад про старі історичні розколи між заходом і сходом, північчю і півднем.

Як результат, бажаючи примирити цінності з часто суперечливими кінцевими цілями, діалектичному зусиллю «гуманістичного синтезу» європейського проекту бракує, головним

чином, ясності й простоти. Факт відсутності однорідного й оригінального викладу, а також ясної ієрархії цих цінностей – за винятком миру, що з повним правом піднімається над іншими, – може бути оцінений як сила, тобто продукт відкриття духу й прагматизму його авторів і їхніх здатностей виробляти компроміси між протилежними тенденціями. Певно треба буде почекати кілька років, щоб зміст прояснився, і щоб програма європейських цінностей знайшла, нарешті, більш зрозуміле формулювання.

Викладене вище, обумовлює той факт, що дехто з українських політиків взагалі закидає Європі відсутність тих таки цінностей. Справа в тому, що європейські цінності це не просто слова чи орієнтири, вони закладені в угодах, закарбовані в законодавстві. Але однорідності в цінностях немає. Є різниця між східною і західною частиною Європи, між північною і південною. Але спільним є одне: цінності Європейського Союзу настільки глибоко вплетені в життя суспільства в усіх його сферах, і є настільки апріорними, що часто сприймаються самим європейцями не як цінності, а як реалії повсякденного життя.

Що ж, незаперечним є той факт, що цінності не виникають самі по собі, а формуються в процесі історичного розвитку держави та суспільства. Тут доречно розглянути, які цінності були притаманні українському суспільству ще кілька десятиліть років тому. СРСР мав дуже могутню машину ідеологічного виховання, адже ця ідеологія вирощувала в людях ті цінності, які були потрібні наступникам великого Леніна. Радянського Союзу вже немає майже більше 20-ти років, але є Україна, розподілена навпіл. І цей поділ походить зовсім не від місця течії Дніпра, він не зовсім залежить від «кольорів», які стали такими модними сьогодні. Цей поділ полягає в ідеології людей: старе та нове, молодь та похилі люди, врешті-решт, українці та ті, що більшу частину життя прожили в могутній радянській державі. І якби не казали: «Україна в нас одна!», ми кажемо: «України в нас нема!». Є васал, в обличчі кожного громадянина нашої держави, який слугує або Росії або Європі. І лише зовсім невеличка купка людей, які дійсно розуміють своє українське походження.

Цілком очевидно, що Україна опинилася поміж двох материків. Сьогодні ця держава чужа серед своїх та зовсім не рідна серед чужих. Демократизація України набагато більша за російську, білоруську або ж таджикську, але ми зовсім не демократичні з погляду польської або ж угорської державності. В пошук виходу із ситуації достатньо неоднозначний: ми не маємо права нехтувати досвідом та історією наших батьків, а разом з тим, не можемо раптом стати іншими.

Проблема цінностей є однією з найважливіших та дискусійних проблем. Сьогодні держава трансформується від суспільного ладу, що має елементи авторитаризму до соціально-орієнтованого суспільства з прозорою демократією. Йде зміна кількох ціннісних систем, які були надбані нашими пращурами за багаторічну історію та формується нова система, яка передбачає чітку орієнтацію на європейську шкалу цінностей, на значні ціннісні досягнення українського народу, на моральне оздоровлення суспільства, зростання значення культури громадянського суспільства. Прозорий контроль за державою з боку громадянського суспільства може забезпечити оздоровлення держави та державного управління, позбавлення від такого важкого тягаря нації – корупційних проявів. Важливим є той факт, що в сучасній українській державі потрібні зміни в акцентах виховання людини. Нині слід формувати не стільки сентиментального патріота, скільки дієвого громадянина, який любить свою Батьківщину й бере активну участь у модернізації суспільства і держави.

Варто розглянути дві ключові цінності, які за своєю суттю є європейськими, але в українському суспільстві ще перебувають на етапі становлення. Мова йтиме про свободу слова і національну ідентичність.

Поняттєвий складник концепту «свобода слова» свідчить про наявність у його структурі таких основних смислів: демократична свобода, право публічно висловлюватися, вільного поширення інформації, можливості одержувати, зберігати та використовувати інформацію, наявність каналів та способів поширення інформації, наявність певних обмежень у поширенні інформації, неприпустимість цензури [6, с. 7]. Отож, поняття

«свобода думки» включає в себе: можливість вільного міркування про різні суб'єкти, об'єкти, явища життя, відносини та інше, яке відбувається на підставі уявлень та переконань людини, її освіти, психологічного стану та середовища, в якому вона живе.

Право на свободу думки і слова історично виникло як інструмент забезпечення інформованості і підтримання високого рівня компетентності державних органів влади. Ліберальні мислителі, починаючи з Ж.Ж. Руссо, відмічали важливість навчання культурі свободи слова. З культурної точки зору, свобода слова наближається до незалежного розвитку власних уявлень людини, самостійного формулювання нею власних цілей і переконань. Люди повинні не лише мати свободу суджень, але й використовувати її для зваженого вибору. Особливо це стосується політичних діячів, які формують подальшу стратегію розвитку держави і як законодавці повинні володіти не лише культурою слова, але й думки, яка має бути сформована свідомістю людини.

Свободу слова слід відрізнити від уседозволеності, яка своє ідеологічне обґрунтування отримала у філософії анархізму. Ознакою уседозволеності є відсутність у соціальній свідомості пріоритету національних інтересів. Таке суспільство не захищено від деструктивних комунікативних впливів. У результаті воно управляється ззовні, що виражається у відсутності самостійної політики. При цьому комунікативна залежність є результатом економічної та політичної залежності.

Друга найважливіша цінність європейців – розуміння кожним громадянином своєї державності та національності. Виникаючи за певних суспільно-історичних умов людська ідентичність утверджується і змінюється разом із утвердженням і змінами суспільних відносин. Відповідно, утверджується чи змінюється характер соціальних (у тому числі й соціально-політичних) процесів, щільно пов'язаний зі станом людської ідентичності та її природою. Тому можна сказати, що суспільство має історію, у контексті якої виникають специфічні ідентичності, і цю історію створюють люди, наділені специфічними ідентичностями.

В Україні ще значна частина населення дуже тісно асоціює себе зі східним братнім народом, хоч і народились на теренах вже незалежної України. Я – українець! Це для переважної більшості сьогодні не звучить гордо. Мандруючи Польщею, проїжджаючи маленькими містечками, майже на кожному будинку можна помітити біло-червоний прапор, невеличкий, але він є. І це був звичайний робочий тиждень. Наші західні сусіди радіють від усвідомлення своєї належності до польської нації, чого не скажеш про нас.

Роблячи висновки, варто зазначити, що достатньо поглянути на карту, щоб зрозуміти, що Україна – європейська держава. Але європейськість - це не питання географії, а питання цінностей. І сама Європа визначала свої цінності спираючись на досвід і вікові історичні традиції. Українська держава має не менш, вражаючи історію, досвід державного будівництва та організації населення в боротьбі за свої права й території. Беззаперечним є той факт, що цінності, які для себе визначила Європа є притаманними й українському суспільству, а питання визначення. Прийняття і утвердження даних цінностей в свідомості українських громадян, питання найближчого часу.

Література:

1. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» // Офіційний вісник України від 30. 07. 2010. – 2010 . – № 55.

2. Гервас С. Європейські цінності: між ідеалом, дискурсом і реальністю [Електронний ресурс]. – Rethinking democracy – kiev club/ Гервас С. Європейські цінності: між ідеалом, дискурсом і реальністю. – Режим доступу: <http://rethinkingdemocracy.org.ua /themes/ Ghervas.html>

3. Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: матер. наук.-пр. конф. / За заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. – К.: УАДУ, 2002. – 392 с.

4. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017.

5. Политическая и экономическая этика / [пер. с нем. С. Курбатовой, К Костюка]. – Москва: ФАИР-ПРЕСС, 2001. – 368 с.

6. Печончик Т. І. Концепт «свобода слова» та його вербалізація в сучасному українському мас-медійному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Печончик Т. І. – К., 2010. – 20 с.

7. Рудакевич, М. Європейські етичні й політичні цінності як орієнтири трансформаційних процесів в Україні [Текст] / М. Рудакевич // Мандрівець. – 2010. – N 5. – С. 70-74.

8. Charter of Fundamental Rights of the EU // Official Journal of the European Communities [Електронний ресурс]. – Official Journal of the European Communities – 2000. – С.364/8 – Режим доступу : http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf

Кубрак Е. В. Европейские политические ценности: состояние и динамика утверждения в Украине

Осуществлен анализ политических ценностей Европейского союза и источник их происхождения, а также определены присущие европейских ценностей украинскому обществу.

Ключевые слова: европейские политические ценности, евроинтеграция, самоопределение, демократия, свобода слова.

Kubrak O. European political values: state and dynamics of adoption in Ukraine

The analysis of the political values of the European Union and the source of their origin, and definition of appropriation European values to Ukrainian society.

Keywords: European political values, European integration, self-determination, democracy, freedom of speech.

УДК 321.6/.8

*Лавриненко Ганна Андріївна,
аспірантка Донецького національного університету*

**РЕТРАДИЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ**

Автором характеризується проблема трансформації політичної системи України та пошуку найбільш оптимальних шляхів її розвитку. На зміну демократичним процесам пропонується впровадження тенденції ретрадиціоналізації. Серед політичних інститутів вищої державної влади виокремлюється інститут президента України, його значимість, як ключова традиційна ознака процесу ретрадиціоналізації. На основі аналізу зазначених процесів, автором робиться оцінка результатів діяльності політичних інститутів та пропонуються рекомендації щодо подальших дій.

Ключові слова: трансформація, ретрадиціоналізація, політичні інститути, інститут президента.

Постійні системні політичні перетворення змінили уявлення про можливі напрямки трансформації і показали необхідність ретельного аналізу становлення політичних систем окремих країн, а також виділення загальних і особливих рис.

Політичні процеси, що розвивалися після розпаду СРСР в нових незалежних державах, поставили перед дослідниками ряд проблем. Насамперед, треба було зрозуміти і